Meie identiteedi tähendused ei tohi mureneda

arvamus.postimee...

Minu lapsepõlv jääb nõukogude aega, kuhu kuulus üks nõukogude repressioonidest «tervena» väljatulnud täiskasvanud sugulane, vanaonu Johannes Paju, kes oli eestiaegne seltskonnategelane, koduuurija ja vallavanem, kirjutab kirjanik Imbi Paju.

Estonia teater
Teater

Kord tuli ta Tartust meile külla ja tal olid kaasas Konstantin Pätsi tõlgitud raamatud: ameerika teadlase Franz Lieberi «Rahvavabadus ja omavalitsus» ning sakslase Adolf Damaschke «Kogukondliku omavalitsuse ülesanded». Need olid keelatud raamatud ja olid kuulunud juba 1940. aasta Nõukogude okupatsiooni saabudes hävitamisele. Vanaonu ütles, et need raamatud aitasid tal ka vallatöös kogukonda ja koostegemist organiseerida, nii et igaüks tunneks, et ta on riigi looja. 1999. aastal hakkasin ma Võtikvere raamatuküla festivali tegema ja tundsin, kuidas vanaonu jutustus kandis ka mind ja kogukonda, eriti inimesi, kes mäletasid toonast Eesti aega.

Nõukogude ajal kuulusid mu vanemate tutvusringkonda vene vanausulised, kes olid põgenenud Eestisse 17. sajandil. Nad käisid metskonnas, kus mu isa oli metsaülemana tööl. Vanausuliste «salamaailma» kuulusid keelatud ikoonid ja traditsioonid ning mu vanemaid kutsuti teinekord sünnipäevadele. Konstantin Pätsi meenutati seal aatemehena, kes väärtustas vanausuliste omapärast kultuuri ja traditsioone ning lubas neil kirikuid ehitada.

Seoses Pätsiga ei saa ma mööda minna ka Eesti juutidest. Kaheksakümnendate aastate lõpus, kui oli jälle võimalik, asusid ka Eesti juudid ja nende sõbrad eesotsas Jaan Krossi ja Trivimi Vellistega oma kultuuriseltsi ja mälu taastama. Kes oli nende Eesti juutide hulgas au sees? Konstantin Päts.

Kui Hitler oli saanud võimule, loodi n-ö Pätsi heakskiidul Tartu Ülikooli juurde juudi keele ja kultuuri õppetool, mis sai rahvusvaheliselt palju positiivset tähelepanu – selline oli ainult Oxfordis. Pätsi ajal, nn vaikivas olekus, keelustati vihapropaganda ja nii ka antisemitismi ja rahvussotsialismi

ideede levitamine. 1936. aastal ilmus rahvusvahelises juutide ajakirjas artikkel Eestist kui tolerantsuse saarest, kus kiideti president Pätsi, kes on taganud Eesti juutidele riigi kaitse ja kõik võimalused arendada oma kultuuri. Artiklit saab lugeda virtuaalse Eesti Juudi muuseumi kodulehelt.

Kõike seda silmas pidades imestasin, miks just üheksakümnendate lõpus käivitati justkui uued Pätsi-sõjad ja seda mh «Soome vaatenurga» kaudu. Seletuse annab Catherine Beltoni raamat «Putini inimesed» (eesti k 2022), kus kirjeldati, kuidas Putinist sai KGB juht ja tema lähimad KGB taustaga liitlased hakkasid domineerima. Tööle võeti ka 150 inimest, kelle ülesandeks oli narratiivide kaudu hoida endised nõukogude liiduvabariigid Venemaa mõjupiirkonnas. Mina ei tunne seda manipuleerivat maailma, aga seegi on meie alateadvuses. Ta koob võrku pikkamööda, inimestega manipuleerides, valeandmeid ette söötes, laimates, eelarvamusi luues, ära ostes. Tänaseks on sellest saanud infosõda, sh sõda Ukraina venelaste ja Ukraina vastu.

21.10.2022, Uuel turul avati ja pühitseti mälestusmärk Eesti Vabariigi väljakuulutajale, esimesele valitsusjuhile ja esimesele presidendile Konstantin Pätsile.
Foto Tairo Lutter, Postimees FOTO: Tairo Lutter

Tairo Lutter

1998. aastal hakkasid Pätsist ilmuma lood, mis sarnanesid Nõukogude Eesti raadios ja televisioonis kõlanud propagandasaadete omadele, aga ka brošüürikestele, mida KGB levitas pagulaseestlaste hulgas. Nende eesmärk oli tekitada viha ja häbitunnet Pätsi loodud riigi vastu. Üks selline kandis pealkirja «Piinlikud lood». Tavaliselt olid nende autoriks eri nimede all Andrus Roolaht, kes oli Eesti Wabariigi ajal töötanud Pätsi büroos ning keda nüüd Nõukogude kord oli oma pantvangiks teinud. Ma pean «Pätsi-sõdu» kõige paremini õnnestunud Kremli infosõja projektiks, mis on kasutanud kollaboratiivset süütunnet, ahnust, konjunkturismi, meeldida tahtmist, teadmatust ja muud sellist suurepärasel viisil ära.

Ma ei ütle Pätsi vastse monumendi kohta oma arvamust, sest maailm ei funktsioneeri ainult minu maitse järgi. Peame ju leppima ka konsensusega. Kuid see, mis mind pani imestama,

on tähenduse puudumine. Tööle hakkab primitiivne materialistlik teadvus, hüüatused sellest, et Eestis on juba Pätsile neli monumenti, milleks meil seda vaja on ja kuidas Estonia teater on seotud Pätsiga?! Ja kui hakkasin uurima, siis tegelikult ei olegi lihtne leida sellist lugu, kus Pätsi ja Estonia teatri seosed esile tõusevad. Sain aru, et Estonia pole samasugune rahvuslik sümbol nagu on Jean Sibeliuse Finlandia, millele tuginedes on loodud kirjanduspreemia ja Finlandia-talo. Sümbolitasand on iga rahvuse ja kultuuri nähtamatu ühendaja, see seob inimesed kokku millekski enamaks – riigiks.

Nii uskus ka Konstantin Päts, kes ammutas palju eeskujusid Soomest – isegi Oru loss, idee presidendi residentsist, sai alguse Soome presidendi Kultarannast, kus on tänaseni alles president Pätsi poolt istutatud puu. Ta arvas, et kui riigil puuduvad riigi sümbolid, tabab Eestit Abessiinia saatus, kelle iseseisvus võeti ära ja keegi teda ei kaitsnud. Olulisi fakte seoses Estonia ja Pätsi tegevusega on vaja teadvustada, et Pätsi monument Estonia ees ei süvendaks meil kiusamis- ja mõnitamiskultuuri, mis kandub üle ka lastele. Küsimus pole ju ainult matemaatikas, kas on neli või viis monumenti, sest see viib meid primitiivsesse eksistentsiaalsesse faasi, kus kõik on arvestatav, aga arvestav meel ei loo ega kaitse riiki, vaid arvestab omakasu.

1900. aasta alguses, kui Estonia Seltsi etteotsa astusid Konstantin Päts, Jüri Vilms ja Konstantin Konik, hakati Eesti kultuuri ja poliitikat teadlikult kindlasse rahvuslikku suunda juhtima.

Niisiis,1865. aastal loodi Estonia Selts. Kuid alles 1900. aasta alguses, kui Estonia Seltsi etteotsa astusid Konstantin Päts, Jüri Vilms ja Konstantin Konik, hakati Eesti kultuuri ja poliitikat teadlikult kindlasse rahvuslikku suunda juhtima. Asuti tõstma rahvuslikku eneseteadvust, ühendades kultuurilise identiteedi poliitikaga. 1913. aastal avati Soome arhitektide Armas Lindgreni ja Viwi Lönni projekteeritud Estonia teater, hiljem tegutsesid seal Pätsiga eesotsas Päästekomitee ja Ajutine Valitsus, seal kirjutati «Manifest kõigile Eestimaa rahvastele». Just sellised eksistentsiaalsed faktid loovad riigile ja meie riigi loojatele tähenduse. Neid peaks iga koolilaps teadma, rääkimata inimestest, kes tahavad tegutseda poliitikas.

Veel on eestlasi pahandanud selle võimendamine, kui Päts ütles 1929. aastal ülemaailmse majanduskriisi alates, mida nimetati ka suureks depressiooniks, et Eesti on haige. Riigi haigusest rääkis ta siis, kui vapsid ja noorsotsialistid tulid tänavatele poolsõjavälises riietuses marssima, kui demokraatia oli sattunud kriisi, kui vapsid mõnitasid erakondi ja kutsusid relvastatud riigipöördele. Aga mida oleks öelnud antiikfilosoofid Aristoteles või Platon selle aja kriisi kohta? Nad oleks samuti öelnud, et ühiskond on jäänud haigeks. Toon antiikfilosoofide näite, sest Konstatin Pätsil oli klassikaline haridus, ta oskas hästi ladina ja vanakreeka keelt, tema poliitiliste mõistete süsteem kasvas sealt välja.

Eesti Wabariigis olid hinnatud ka psühhoanalüüsi rajaja Sigmund Freudi analüüsid ahistavast kultuurist, hiilivast surmatungist ja sellest, kuidas hirm teeb inimesi rumalamaks. Me unustame, kui noor oli eesti keel. See saavutas riigikeele staatuse alles 1917. aastal, poliitiliste mõistete keel oli seotud selle loomisega, tollase ajastu ja haridusega. Kui Nõukogude Liit Eesti okupeeris, hävitas raamatute põletamine ja uus ideoloogia ka mõistete süsteemi. Kui KGB Jaan Kaplinskit 1980ndate alguses läbi otsis, siis hirmutati teda andeka keemiku Jüri Kuke saatusega, kes oli Nõukogude psühhiaatria «viljastavates tingimustes» surnuks piinatud, sest ta tahtis Nõukogude Liidust Prantsusmaale emigreeruda. Kui me ei taju tähenduste muutumist ja koloniaalpoliitika mõju eestlaste kogemuspagasile, siis toobki kunagine haigeks kuulutamine meelde Nõukogude psühhiaatria ja selle ohud, mitte aga antiikfilosoofia ja Freudi ideed.

Kuidas siis minna oma looga edasi, ilma viha ja vihkamiseta, ajaloofilosoofiat abiks võttes? 2021. aastal ilmus ajakirja Vikerkaar märtsinumbris täiesti uus ja värske haritud pilk pealkirja all «Kadrioru aednik», autoriks noorema põlve õigusfilosoof Hent Kalmo. Artiklite sarjale asetab nagu täpi i-le netis kuulatav Vikerkaare taskuhääling: «Hent Kalmo Pätsist ja isevalitsemisest». Teadlane on töötanud läbi kõik Pätsi tõlgitud ja samuti riigi loomisel kasutatud teosed. Ta räägib sellest, et Päts ei lõhkunud demokraatiat, vaid see oli olukord, kuhu demokraatia oli majanduskriisi tulemusel sattunud. Päts püüdis seda olukorda päästa. Kalmo on enda jaoks avastanud, et Päts on Eesti poliitika kõige huvitavam ja olulisem mõtleja. Pätsi mõttemaailm on ka täna oluline, kui me räägime poliitikast,

ühiskonnast ja kriiside lahendamisest. Mis aga puudutab Kalmo kasutatud pealkirja «Kadrioru aednik», siis Marju Lepajõe on öelnud, et just aia metafoor on meie iseolemises väga oluline.